

תלבושת התלמיד חכם

[מאמר מתוך: מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו לרב ראובן מרגליות]

לבוש נאה היא חובתו של כל אדם מן הישוב, וכן אמרו חז"ל שהאדם יעדיף טיב תלבושתו על טוב מאכלו, יאכל אדם פחות ממה שיש לו ויתלבש ויתכסה במה שיש לו, כי אמרי אינשי בלא מתא תותבאי, שכך דרכם של בני אדם להעדיף כל איש לפי מלבושיו, ור' יוחנן קרי למאניה מכבודותי, שכבודו של אדם בבגדו וכסותו.

ביחוד חייב התלמיד חכם להקפיד בלבושו ובנקיון בגדיו, אסור לו להתרשל בכך, כי כאשר יימצא רב על בגדו הוא ממאיס עצמו על הבריות ומשניא את התורה.

ויותר מכך, על כל תלמיד חכם להיות ניכר בבגדיו ובעטיפתו. כל אדם בישראל מתעטף בטלית, אבל שונה היא עטיפתו של תלמיד חכם, ולכן נקטו: זכה אדם לתורה זכה לטלית, נתמנה אדם בראש נטל טליתו.

במה דברים אמורים כשהמינוי הוא כשר וכשורה. אך מי שנתמנה למשרה של תורה על ידי כסף "הטלית שעליו כמרדעת של חמור", המקבילה שבין טלית למרדעת החמור מיוסדת בהלכה, כי הנה שנינו רבב על מרדעת חמור חוצץ בטבילה. בעי רשב"ל מר' חנינא רבה, מרדעת מצד אחד חוצץ או משני צדדין, אמר ליה זו לא שמעתי כיוצא בה שמעתי, דתנן של בנאין - תלמידי חכמים - מצד אחד, של בור משני צדדין, ולא תהא מרדעת חשובה מבגדו של עם הארץ. והנה "מרדעת" הרי היא סדין כטלית, אותו משימין על גבי החמור תחת האוכף מקום שמזיע החמור ביותר והמטפחת תספוג את הזיעה. ומעתה נעמוד על שנינות המאמר על דיין שנתמנה בכסף כי הטלית שעליו כמרדעת של חמור, שהנה אדם המתמנה למשרה של תורה הן יש להעריכו כתלמיד חכם והסדין שנתעטף בו צריך להיות דינו כטלית של ת"ח שכל רבב חוצץ בו אפילו מצד אחד. אבל מאחר שנתמנה בכסף, עטיפתו נחשבת כטלית של חמור, כסדין שנותנים על גבי חמור, מרדעת שאך משני צדדים חוצץ, אבל אם נתמנה מפני שראוי הוא לכך נוהגים בו כבוד ועוטף "סדין" כתלמיד חכם, ולכן נתכנו תלמידי חכמים גם בכינוי "עטופי סדינים".

כן לבש הת"ח "גונדא", ולכן נקטו על אלו שמראין עצמן כפרושין ואינן, בי דינא רבה ליתפרע מהני "דחפו גונדא". קשוט מיוחד היתה הגולתא, כמו שאמרו: "חכים עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסי עלך", וכשערערו על סמכותו של אחד החברים פשטו ממנו האיציטלא דרבנן והסירו את הגולתא, ולכן כד אחיכו עליה דר' אבא התנצל באמרו גולתייכו שקלי? ואחר שהלבשת הגולתא היתה סימן לסמיכה, אם לא היה לאחד התלמידים קישוט זה היה חבירו מחתך גולתא שלו לשנים ונתן חלק גם לחבירו.

ועל ראשו היה הת"ח צונף "סודרא" שעליו מברך עוטר ישראל בתפארה, ונקטו "סודרא דמר כצורבא מרבנן, סודרא, סוד ה' ליראיו, ורב כהנא דגברא רבא הוא מבעי ליה סודרא ארישיה.

ויאיר לנו בזה המסופר שאחרי אשר שיבח ר' אבוהו למיני את רב ספרא שאדם גדול הוא ושבקו ליה מיכסי דתליסר שנין, יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב כו' אשתיק רב ספרא ולא אמר להו ולא מידי, רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה. והנה לכאורה מפליא הדבר, האם בשביל שלא החשיבו אותו לאדם גדול היה להם לחונקו? אמנם להאמור ברור שהכוונה כי בחשבם שלא ידע להשיב שמטו מעל ראשו את הסודרא ורמו מצואריה באמרם שלא יצנוף מגבעת תלמיד חכם ולא ישוחרר ממכס.

כן יתבאר אשר שנינו כד גזרו דבי נשיאה ולא אתי מיטרא, תני להו ר' אושעיה זעירא דמן חבריא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה, משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיינה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיינה טרוטות כל גופה צריכה בדיקה, אתו עבדיה ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה, שזהו כעין אשר מצינו באליעזר זעירי דהוה מסיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא, ואמרו ליה מאי שנא הני מסאני? אמר להו דקא מאבילנא אירושלם, אמרו ליה את חשיבת לאתאבולי אירושלם? סבור יוהרא הוה אתיוהו וחבשוהו. כן בעובדא דר' אושעיה כראות עבדי דבי נשיאה שזעירי דמן חבריא מרשה לעצמו לבקר תהלוכת בית הנשיא, הסירו מעליו הסודרא שאל יתעטף בבגד של תלמיד חכם.

ולאשר כל תלמיד חכם לבש על ראשו סודרא היתה לבישת הסודרא סמל לסמיכה, וזה יסביר לנו המסופר אמר ליה רב חסדא לרמי בר חמא לא הית גבן באורתא בתחומא דאיבעיא לן מילתא מעליותא, אמר מאי מעליותא? אמר ליה הדר בחצר חבירו כו', אמר ליה - רמי בר חמא לרב חסדא - מתניתין היא, [א"ל] הי מתניתין? אמר ליה לכי תשמש לי, שקיל סודרא כריך ליה כו'. לכאורה מפליאה מאד עובדא זו, איך הרהיב רמי בר חמא לדרוש שרב חסדא רבו ישמש אותו, ומלבד כבוד רבו הלוא היה רב חסדא גם חותנו של רמי בר חמא, והרי חייב אדם בכבוד חמיו, ואיך יעיז לדרוש כי רבו-חותנו ישמש אותו? ועוד בה שלישייה, כידוע היה רב חסדא כהן, והלוא אסור להשתמש בכהונה? –

ברם כעין עובדא זו יסופר עוד בר' יוסי ב"ר חנינא דהוה ר' שמעון בן אליקים עליה למסמכיה ולא קא מיסתייע מילתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר ליה מי איכא דידע כו', א"ל ר"ש בן אליקים: דין – ר' יוסי ב"ר חנינא – ידע, א"ל לימא איזי, א"ל ליסמכיה מר ברישא. רואים אנחנו בזה כי לפעמים הוצרך הרב לשמועה שהיתה בידי התלמיד ואז היתה הזדמנות מתאימה לבקש סמיכת אותו תלמיד.

ובכן כאשר חפץ רב חסדא לדעת הי מתניתין, נצל רמי בר חמא הזדמנות זו ואמר ליה "לכי תשמש ליי" כלומר אם תלבשני איציטלא דרבנן, אם תסמוך אותי, עשה רב חסדא רצונו שקל סודרא כרך ליה, כלומר סמכו.

יתכן כי האמורא הדורש ברבים לבש מדי דרשו בגד מיוחד, ונקרא הבגד ההוא "אמורא", הנחה זו תפתור לנו חידה תלמודית שיסופר כי פעם כאשר דרש רב עינא, אמר רבה אשתומא קאמר – דבר תימה הוא אומר – לישמטיה לאמוריה מינייה, לפי האמור מובנת כוונת רבה בשמעו שרב עינא דרש דבר התמוה לרבים צוה שיפשוט בגד הדרשן, כלומר שיחדל.